

KOLONIER IN I 2000-TALET

(Kolumn ÅU 14.10.99)

Lars Hertzberg

Det finns två sätt att betrakta det som skedde när Hong Kong härom året upphörde att vara en brittisk kronkoloni och underställdes Folkrepubliken Kina. Enligt det ena synsättet innebar det att en av kolonialismens sista lämningar försvann. Enligt det andra synsättet var det tvärtom en bekräftelse av kolonialismens princip, eftersom det innebar att territoriets befolkning utan att bli tillfrågad kunde överlämnas till en annan stat.

Hur man ser på frågan sammanhänger med ens syn på demokrati och folkens självbestämmanderätt. När har ett folk rätt att gå sin egen väg? En vanlig uppfattning är nationalitetsprincipen, som t ex låg till grund för gränsdragningarna i Europa i Versaillesfreden 1919. Varje nation har rätt att representeras av en suverän stat, och varje suverän stat kan göra anspråk på de individer som hör till nationen. Om det på en stats territorium ("terroritorium" skrev jag i misstag) finns främmande folkgrupper kan man antingen fördriva dem eller underkasta dem majoritetens diktatur.

Den här principen är förknippad med en mängd problem, bl a för att den inbjuder till motbjudande tankar om etnisk renhet. Man lyckades inte heller genomföra den konsekvent 1919, eftersom det i de flesta europeiska länder finns etniska enklaver som inte på ett rimligt sätt kan brytas ut ur det omgivande landet. Balkan är det klassiska exemplet, där bildade man av kategorin "övriga folk" staten Jugoslavien.

Men det finns också en djupare svårighet. Den gäller frågan om vilka som tillhör en nation. Består Finland av en eller två nationer? Hur många nationaliteter finns det i Schweiz eller i Makedonien? Är ukrainare och vitryssar ryssar eller något annat? Är rutenerna en egen nation? Kosovarerna? Baskerna? Katalanerna? Franskkanadensarna?

Man föreställer sig kanske att det existerar något sådant som en nationell essens, som den enskilda på objektiva grunder kan bevisas vara delaktig i. Vi räknar dig som kines (ryss osv) vare sig du vill det eller inte. Här spökar herderska idéer om folksjälur och annan rappakalja. Det är kanske någon sådan princip man hyllar i Beijing när man vill fränkänna Hong Kong och Taiwan deras självbestämmanderätt.

*

Ett av de undantag som gjordes från nationalitetsprincipen var Åland, som mot sin egen vilja och i strid med alla rimliga nationalitetsaspekter tillfördes Finland. Där följde man vad som kunde kallas en precedensprincip. Åland skulle höra till Finland eftersom det hade betraktats som en del av Finland i det förflutna.

Precedensprincipen har idag en viss popularitet, i synnerhet bland mäktiga stater. Det är med hänvisning till den principen (om än på lösa historiska grunder) som Beijingregimen motiverar ockupationen av Tibet. Och Indonesien ansåg sig ha förvärvat rätten att förtrycka östtimorianerna genom att hålla på med det i 24 år. Likaså har Kurdistan inte rätt att bilda en egen stat eftersom det aldrig har gjort det. (Turkiet gör samtidigt sin reverens för nationalitetsprincipen: regimen gör sitt yttersta för att förneka kurdernas egenart genom att förbjuda deras språk och kalla dem "bergsturkar".)

Det var också en precedensprincip som gav ett sken av legitimitet åt serbernas förtryck av albanerna i Kosova. Och precedensen är Indiens enda ursäkt för att förvägra Kashmir rätten att ansluta sig till Pakistan.

*

Precedensprincipen kombineras ibland med hänvisningar till vad tacksamheten kräver. Den amerikanske veterandiplomaten _George Kennan_ sade nyligen i en intervju att de baltiska staternas rätt till självständighet inte var så självklar, eftersom deras kultur hade utvecklats medan de var delar av det ryska kejsardömet. (I så fall kan man genmäla att Sovjetunionen krävde åter det som kejsardömet hade gett – och med ränta.)

Ja, hade vårt folk när allt kommer omkring rätt att bryta sig loss ur det ryska imperiet? Hade inte också vi en hel del att vara tacksamma för? Och vi hade ju aldrig varit självständiga förut. Varför fick vi finländare lov att ansluta oss till de aristokrater bland folken som av ödet tilldelats rätten att bestämma om sina egna angelägenheter?

Men hela argumentet är ju nonsens. Det är som i vårdnadstvister där det inte alls är fråga om förälderns rätt till barnet, utan bara om barnets rätt till föräldern.

*

I vårt sekel har vi lärt oss fördöma kolonialismen. Men vi förkastar bara _transoceana_ kolonier. Kolonier är acceptabla så länge de inte kallas kolonier, så länge de gränsar till moderlandet. Och de största kolonialvölderna idag är de som ivrigast kritiserade de gamla imperierna: Ryssland och Kina. Ryssland fortsätter sitt kolonialkrig i Kaukasus, samma utdragna krig som redan _Tolstoj_ beskrev i "Hadji Murad". Och regimen i Kreml noterar ständigt nya bottenrekord i det kriget, senast genom att skapa en Terijokiregering för Tjetjenien.

Staternas makthunger är inte förvånande. Det som däremot är förvånande är den flathet med vilken den i många fall bemöts av det internationella samfundet. Vår beundran för makten är gränslös och försåtlig. Det dröjde länge innan man t ex i vårt land vågade kritisera ockupationen av Östra Timor. Ingen i världen kan förmå sig att försvara Taiwans självbestämmanderätt. Alla resonerar som om det var Indiens obestridda rätt att förfoga över Kashmirs öde. De som kraftigt fördömde NATO:s aktion i Jugoslavien på grund av de civila offren har haft betydligt lättare att acceptera civila offer i Tjetjenien.

Den enda rimliga principen är att invånarna på ett territorium förutsätts ge sitt samtycke till den regering de underlyder. Hänvisningar till förhållanden i det förflutna eller till nationella essenser är ingenting annat än maktens dimridåer. Att förneka detta är att förkasta hela demokratins idé, för det kan inte finnas demokrati där statens styrelse inte upplevs som det legitima uttrycket för ett samfunds gemensamma liv. (Det skulle t ex knappast framstå som demokratiskt om man anordnade en omröstning i Finland och Ryssland om någon angelägenhet som angår båda länderna – och rösterna i de två länderna lades ihop.)

Givetvis är situationen ofta vanskelig. Historien visar att krav på rättvisa ofta medför konflikter, och därigenom större lidanden än de man vill förhindra. Dessutom kan politiker manipulera fram ett krav på självbestämmande som inte uppstår spontant, i syfte att själva få större makt (_Edgar Meciar_ i Slovakien är det mest aktuella exemplet). Världen är inte perfekt. Men vad man kan kräva, i både fredens och rättvisans namn, är att minoriteternas politiska rättigheter respekteras överallt i världen.